

קובץ מאמרים מכנס וירטואלי - ופורץ דרך

ש' קלימן, עורכת

עברית בקוונה תחילה

קובץ מאמרים מתוך הכינוס הבין-לאומי המקוון

להוראת העברית כשפה נוספת לאוכלוסיות מגוונות בארץ ובעולם.

מכון מופ"ת, 2016

➤ **שרה רובינשטיין**

הקדמה

הכינוס הבינלאומי 'עברית בקוונה תחילה' - כינוס שכולו מקוון והושמע מכל קצוות העולם - שיזם מכון מופ"ת לפני כשנה וחצי, הוקדש להוראת העברית כשפה נוספת לאוכלוסיות מגוונות בישראל ובעולם, והשתתפו בו חוקרים ומורים. הללו השמיעו את קולם - מביתם או מחדר כיתה או מעבדה כלשהי. ידע רב ומגוון בתחום הוראת העברית כשפה נוספת הוצג בכינוס בהרצאות, בסדנאות ובהיצגים קצרים. לאחר הכינוס ביקשו מארגניו לשמר את הידע שהוצג, להפיץ אותו ולהרחיבו, ועל כן יזמו גיבושה של אסופת מאמרים מדעיים המבוססים על היצג הכינוס. בארבעת שערי האסופה מצויים שנים עשר מאמרים שפרסומם אושר לאחר שהועברו לשיפוט של חברי הוועדה המדעית של הכינוס. קובץ המאמרים נערך בידי ד"ר שרה קלימן ממכללת אורנים וממכון מופ"ת.

תקן בהוראת העברית כשפה נוספת

בשער הראשון שני מאמרים הדנים בכללי תקן שראוי לכלול בהוראת העברית כשפה נוספת. פרופ' שמואל בולוצקי מאוניברסיטת אמהרסט בארצות הברית בוחן דילמה פדגוגית המעסיקה מורים המלמדים עברית כשפה נוספת בעולם אך גם בארץ. עם זאת, במאמרו 'הוראה ישירה של כללי הדקדוק בשיעורי עברית בחו"ל - כן או לא?' הוא מכוון את דבריו

ד"ר שרה רובינשטיין היא אשת חינוך וחוקרת בתחומי הוראת העברית כשפה ראשונה ושפה שנייה. הייתה שנים רבות מפקחת מחוז חיפה והצפון ומנהלת גף הנחלת הלשון באגף לחינוך מבוגרים במשרד החינוך.

ספרים

שרה רובינשטיין -

קובץ מאמרים מכנס וירטואלי - ופורץ דרך

למורים המלמדים עברית כשפה זרה בחו"ל. בולוצקי ממליץ ללמד באופן ישיר רק כללי דקדוק פשוטים ושקופים המכסים את מרבית הנתונים. פישוט הכלל הדקדוקי והוראתו באמצעות הכללה שימושית עשויים לחסוך זמן הוראה יקר ולאפשר למידה גם אצל תלמיד אמריקאי ממוצע, שמושגים דקדוקיים כגון 'ידוע' ו'מושא ישיר' אינם ידועים לו כלל.

'כלל ה-את' הוא אחת הדוגמאות במאמר להכללה שימושית שיש בה פישוט: 'הוסיפו את' בין פועל לבין שם עצם הפותח ב-'ה-' ('סיימתי לקרוא את הספר'), או שם פרטי ('עוד לא פגשתי את חיים'), או מילה עם כינוי שייכות ('לקחתי את אחי לנמל התעופה'). הקטגוריה השנייה המוצעת על ידי בולוצקי היא כללים מומצאים, שאינם משקפים את הנורמה או את המציאות ההיסטורית, אך 'עובדים' מבחינה דידקטית. לדוגמה: אם קשה לבטא צרור עיצורים עם שווא, השווא ימומש לא כהיעדר תנועה, אלא כ-e (התנועה המינימלית של העברית החדשה) במילים כגון ילדים, מתוקה, לבנים, נמוכים ותלמוד. לבסוף בולוצקי ממליץ בהוראת העברית ללמד כללים דקדוקיים המתקיימים בעברית הישראלית במשלב גבוה ולהתעלם בהקשר זה מההפרות הצפויות של הכלל בדיבור בלתי מוקפד בעברית בארץ, למשל ללמד: 'הייתה לו בעיה בעבודה' ולא 'היה לו בעיה בעבודה'.

ורה אגרונובסקי מהסוכנות היהודית מציגה במאמרה 'כללי הכתיב המלא ככלי עזר ללימוד כתיב ללומדי עברית בוגרים' את מטרת החוברת שכתבה למורה ולתלמיד ('כללי הכתיב המלא ללומדי עברית') ואת הרציונל העומד מאחוריה. אגרונובסקי מציעה לתלמידים בוגרים ברמת עברית גבוהה - תלמידי אולפן, סטודנטים ותלמידי תיכון - ניסוח חדש של כללי הכתיב המלא, כללי הכתיב חסר הניקוד של האקדמיה ללשון העברית, ניסוח המותאם ללומדי לשון ולא לאנשי לשון. לדבריה, כלי העזר המבוסס על כללי הכתיב המלא עשוי לשמש בתהליך רכישת העברית כשפה נוספת, לעתים ככלי ללמידה שיטתית ולעתים ככלי לטיפול בבעיית כתיב מסוימת.

אגרונובסקי מעדיפה להתחיל מהדוגמאות, ומהן היא מובילה את התלמידים לנסח את הכלל הדקדוקי בכוחות עצמם. זוהי נקודת מפגש בין שני המאמרים בשער הראשון: בולוצקי ואגרונובסקי מעדיפים להקדים חשיפה לשונית קרבית, ורק אחריה הם מציעים להוביל את הלומדים לרכישת מבנים לשוניים ולגיבוש כללי דקדוק מתוך אכלול (אינדוקציה).

הוראת עברית באמצעות ספרות ומקרא

בשער השני כלולים שני מאמרים המדגימים גישה מעניינת המרחיבה את ההגדרה של הוראת העברית כשפה נוספת; בראשון נידון מקומה של העברית בהוראת הספרות, בשני נידון מקומה של העברית בהוראת המקרא.

ד"ר אורנה לזין מ'מכללת אחווה' מפנה זרקור למסוגלות של סטודנטים במכללות להכשרת עובדי הוראה ומורים לספרות להורות את סוגת הרומן בספרות העברית ('הספרות העברית רחבת היריעה'), סוגה שהיא שכיחה במעגלי קריאה בלתי פורמליים אך מוזנחת בבתי הספר. במאמרה 'קריאה ראשונה בשפה שנייה: תחושת המסוגלות של סטודנטים ומורים להוראת

ז'אנר הרומן לאור הרגלי הקריאה שלהם' ליון מציגה מחקר-ניסוי שהתבצע בשלוש מכללות (N=85) במסגרת ההוראה בקורס סמסטרילי 'מבוא לרומן'. המחקר בדק אצל סטודנטים בהתמחות ספרות את תחושת המסוגלות שלהם להוראת ז'אנר הרומן לאור הרגלי הקריאה שלהם בתקופת הכשרתם המקצועית. נידונה במאמר השאלה האם הספרות הפכה לשפה נוספת במכללות להכשרת עובדי הוראה. חלק הארי של הנדגמים הם דוברי השפה העברית מלידה, ואף על פי שכולם לומדי ספרות במכללות ומכשירים את עצמם להוראתה, נטענה הטענה המפתיעה שהם אינם מכירים את ז'אנר הרומן כשפת אם טבעית ועל כן הוראת הרומן עבורם דומה להוראת עברית כשפה נוספת. ממצאי המחקר נוגעים בחולשות שביטאו חלק מהנדגמים, כגון קריאה מועטה, הקושי לסיים קריאת רומן בשלמותו, קריאה מפורח ולא מבחירה, היעדר כישורי קריאה מספיקים, רמת הלשון הגבוהה ברומן, היעדר כלים להוראת רומן או היעדר אימון ליישומם של כלים הדרושים להוראת הרומן. הדיון בממצאי המחקר מראה, שהספרות לא הפכה במכללה לשפה נוספת, אך התחזקה ההבנה שטיפוח הרגלי קריאה של ספרות יפה, ובמיוחד של סוגת הרומן רחב היריעה, עשוי להפוך אותה לשפת אם טבעית נוספת.

פרופ' טליה הורוביץ ממכללת שאנן מציגה עיון בין-תחומי בטקסט המקראי. במאמרה 'התגלגלותן של משמעויות בשפה העברית לדורותיה: פרשת לֶמֶךְ' (בראשית ד, כג-כד). כדוגמה הורוביץ חושפת את ריבוי שכבותיה של השפה העברית. היא מראה כיצד פרשת למך מתפרשת באופנים מגוונים בספרות המדרש, בפרשנות המקרא הקלסית והמודרנית ובסיפור הקצר 'למך ונשיו' מאת יעקב כֶּהן. העיון הבין-תחומי הננקט במחקר זה חושף את לומדי העברית לפנייה מרובי הפנים של השפה העברית. הורוביץ סבורה שגישה לימודית זו היא חיונית ללומדי השפה העברית בכל גיל, כלומר למי שהעברית היא שפת האם שלהם אך שפת המקורות היא כמעט שפה זרה עבורם, לא כל שכן ללומדי עברית שאין זו שפת האם שלהם. המחקר המוצג לפנינו מניח שיש בכוחו של עיון רב-תחומי להאחיב את ספר הספרים על לומדיו בארץ ובתפוצות. תפיסה זו באה לידי ביטוי גם במחקר מקיף של הורוביץ משנת תשע"א: התנ"ך כמאור וכמראה: עיון רב-תחומי ומתודי.

הוראת עברית לדוברי ערבית

בשער השלישי מצויים שלושה מאמרים שעניינם הוראת העברית כשפה נוספת ללומדים שערבית היא שפת האם שלהם. החוקרים מתמקדים במאפיינים, בצרכים ובקשיים של סטודנטים ערבים הלומדים בעברית.

ד"ר רפיק אבו בכר ממכללת בית ברל וממכללת אלקאסמי מגדיר כישורים הנדרשים למורים המלמדים עברית כשפה שנייה לסטודנטים ערבים. מאמרו 'השפעת לשון האם הערבית על דיבור ועל כתיבתם [בעברית] של סטודנטים ערבים במכללה דוברת ערבית' מבוסס על מחקר שערך באחת המכללות בשנים 2012-2014. מחקר זה בדק את השפעת לשון האם

ספרים

שרה רובינשטיין -

קובץ מאמרים מכנס וירטואלי - ופורץ דרך

של סטודנטים ערבים דוברי ערבית פלסטינית כלשון אם בשנת לימודיהם הראשונה במכללה (N=300), סטודנטים מתחומי דעת שונים אך לא אלה המתמחים בלשון וגם לא סטודנטים דרוזים או צ'רקסים. אבו בכר דן בהשפעת לשון האם הערבית על הלשון העברית של סטודנטים ערבים וכן בַקשר בין מעורבות הסטודנטים בחיי החברה בישראל לבין שליטתם בשפה העברית. הוא משווה בין לימוד העברית כשפה שנייה לערבים בישראל לבין לימוד העברית כשפה זרה לכל אוכלוסייה אחרת ולרכישתה בקרב עולים חדשים בישראל.

במאמר מוצגות חמש קטגוריות של שגיאות לשוניות שתפוצתן בקרב הסטודנטים מצריכה התייחסות, במיוחד משום שתועדו כבר במחקרים קודמים: שגיאות כתיב ('אני בונה אליכם' במקום 'פונה', תרגום של מילת היחס בערבית ('המורים נכנסים ועוזרים את התלמידים' במקום 'עוזרים לתלמידים'), הַתאם מין ומספר על פי הערבית ('העיתון שקראתי אותה אתמול' במקום 'שקראתי אותו', 'בין היתרונות החשובים בולטת כמה נקודות' במקום 'בולטות...'), מילה זהה בצלילה בשתי השפות אך שונה במשמעותה ('אני כתבתי את המכתב הזה להעלים אותכם' במקום 'להסביר לכם'), מילים הומונימיות בערבית ('השכן שלנו מחנך עֲזִים' במקום 'מגדל עֲזִים').

אבו בכר סבור שדרוש מחקר מקיף על אופני הטיפול בשגיאות הלשון של לומדי עברית שהם דוברי ערבית מלידה. הוא מדגיש שיש לטפח מורים בעלי ידיעה מקיפה בערבית הכתובה, בערבית המדוברת ובעברית. בנוסף, הוא מציע דרך להתגבר על הבעייתיות הקיימת בתוכנית הלימודים עברית כשפה שנייה בבתי הספר הערביים לכיתות ג'-י"ב: הוא ממליץ להפריד בין הוראת הלשון להוראת הספרות ולכלול בלימודי הלשון 'דקדוק מעמית'.

ד"ר ריקי תמיר ממכללת אחוה, ד"ר עירית השכל-שחם ממכללת דוד ילין וד"ר אהרון קלאוס ממכללת דוד ילין בוחנים מאפייני כתיבה בערבית של סטודנטים ערבים שהם מורים בבתי ספר במזרח ירושלים. מאמרם 'כתיבתו של "גיל העתיד": מאפייני הכתיבה בערבית של סטודנטים ערבים המתמחים בהוראת העברית כשפה נוספת' נשען על מחקר שעיקרו תיאור התופעות הבולטות בערבית הכתובה של סטודנטים אלה והצעת דרכי התמודדות עם קשייהם (N=27). המחקר מבוסס על ניתוח תוצרים של כתיבת טיעון. קטעי הטיעון היו חלק ממבחן מיון שכתבו הסטודנטים-המורים עם כניסתם לתוכנית הכשרה להוראת עברית בבית ספר יסודי ובבית ספר תיכון - תוכנית מוגברת חדשה בת שנתיים וחצי במכללת דוד ילין.

שלושת החוקרים מצאו תופעות המצביעות על הדהוד שפת האם של הלומדים בכתיבתם בערבית, במיוחד בתחום אוצר המילים, תרגום ותרגום שאילה מן הערבית ('אני בעד לתת לילד חופשיות'), העדפת שם הפועל על הפועל הנטוי ('תמיד צריך להיות חשיבות לשאלות של הילדים'). השפעת שפת האם נחשפה גם בתחביר, במיוחד השימוש במילות יחס מוצרכות ובחוקי ההתאם. כן נצפתה השפעה ברורה של הדיבור בשפת האם הרבית על הכתיב בערבית.

החוקרים סבורים, שתיאור התופעות החריגות בכתיבתם של הסטודנטים דרוש למציאת דרכים שעשויות לתרום לשיפור העברית הכתובה בקרב הסטודנטים-המורים. הם ממליצים להרבות בתרגול הצורות הנכונות בכתב ובדיבור.

ספרים

שרה רובינשטיין -

קובץ מאמרים מכנס וירטואלי - ופורץ דרך

ד"ר רמה מנור ממכללת ברל מעיינת במורכבות תחבירית בקטעי טיעון אותנטיים בעברית שחוברו על ידי סטודנטים ערבים המתמחים בהוראת השפה העברית בראשית לימודיהם האקדמיים (N=20). במאמר 'סטודנטים ערבים בישראל כותבים בשפה שנייה - בעברית' מנור מצביעה על כמה מאפיינים של מורכבות תחבירית: היחסים בין המשפט העיקרי לסוגי הפסוקיות, סוגי הקשרים הלוגיים שהפסוקיות מקודדות, מורכבות הפסוקית המשועבדת. מנור בוחנת את איכות הכתיבה בעברית של סטודנטים ערבים בכמה סוגים של פסוקיות משועבדות. היא מצביעה על אי נחיצותן לפי כללי תחביר המשפט בעברית. כן היא מפנה את תשומת הלב למבנים תחביריים שגויים בעברית בהשפעת שפת האם הערבית, ולשימוש שגוי בקשרים הלוגיים. המחקר מלמד על הקושי של הסטודנטים להפיק בעברית טקסט טיעון לכיד ובהיר במבנה רטורי מאורגן. מנור ממליצה להגדיל את חשיפת הסטודנטים לשפה העברית בקריאה, בהאזנה ובדיבור וכן היא מציעה לקיים שיעורים מטה-לשוניים בנושא המורכבות התחבירית של משפטים משועבדים בעברית, לרבות באמצעות דקדוק מעמית.

דיקטיקה של הוראת העברית כשפה נוספת

השער הרביעי מוקדש להיבט הדיקטטי של הוראת העברית כשפה נוספת. נכללים בו חמישה מאמרים, שכל אחד מהם מאיר רכיב שונה של הוראת השפה ולמידתה: תוכניות לימודים, דרכי הוראה, אופנויות למידה, סביבות למידה ודיוקי הגייה.

ד"ר שרה רובינשטיין מהאגף לחינוך מבוגרים במשרד החינוך, כותבת שורות אלה, הציגה את תוכנית הלימודים החדשה והכוללת להנחיית ההוראה, הלמידה וההערכה בכל רמות האולפן ובכל סוגי האולפנים למבוגרים. במאמרה 'תוכנית אם' חדשה להנחלת הלשון העברית במערכת האולפנים לעולים חדשים מבוגרים' מתוארים השינויים שחלו במרבית ממדי התוכן של הנחלת הלשון, במיוחד בתריסר השנים האחרונות. מתוארת הייחודיות של רכישת השפה אצל עולים מבוגרים בהשוואה לרכישתה אצל ילדים ובני נוער, נסקרת התפתחותן של תוכניות לימודים להנחלת הלשון למבוגרים למן קום המדינה ונדונים דגשי כל תוכנית ותרומתה להקניית העברית כשפה שנייה וכשפת עם. בהקשר זה מוסבר הרציונל לעדכון תוכנית הלימודים וליצירת 'תוכנית אם' מקיפה וכוללת, 'תוכנית רֶצֶף' ובה תוכניות מרכזיות וסילבוסים ייעודיים.

התוכנית הכוללת החדשה הותאמה לרוח הזמן, לתמורות בשפה ובתרבות העברית, לחידושים בתחום של רכישת שפה שנייה ולמיומנויות המאה ה-21 ובהן מגוון הכלים הטכנולוגיים המתקדמים ללא הרף. התוכנית מיועדת לאוכלוסיות שונות של לומדים מבוגרים הנבדלות זו מזו במוטיבציה, באוריינות כללית ובאוריינות לשונית, בִּפְנוֹת ללמידה, בשאיפות תעסוקתיות וכלכליות. התוכנית הכוללת מאפשרת למורים ולתומכי ההוראה, לכותבי מבחנים ולמחברי חומרי הוראה לכוון את שלושת נדבכי המעשה הפדגוגי הדרוש בכל כיתת אולפן - הוראה, למידה והערכה, מצד אחד, וכן היא מקדמת פיתוחה של

שפה דידיקטית משותפת בתחום הנחלת הלשון, מצד שני. במאמר נסקרים שלבי המיזם הארצי, מתוארות בהרחבה שתי תוכניות מרכזיות (תוכנית הלימודים לעולי אתיופיה, תוכנית הלימודים לאולפן הראשוני לרמות א-ב), ומועלית סוגיית ההטמעה המושכלת של התוכניות.

ד"ר יונה גלעד מאוניברסיטת סידי באוסטרליה דנה בתופעה של 'חילופי שפות' (Code Switching) בכיתת העברית בתפוצות. במאמרה 'השימוש בשפת האם של הלומדים בכיתת העברית בתפוצות: קריאה לראייה מחודשת' גלעד מסבירה כי גם ב'שיטת האולפן', שנשענה על גישת 'עברית בעברית' ואשר השתרשה ברוב המוסדות והמסגרות להנחלת השפה העברית בארץ ובתפוצות, היה מקום לשימוש בשפת האם של הלומדים בנסיבות ובתנאים מסוימים. גלעד טוענת שבהוראת העברית בתפוצות כיום יש מקום לשימוש מבוקר ומצומצם בשפת האם של הלומדים, שהרי בה שולטים גם רוב המורים.

מחקרי שטח על המעבר בין שפות בשיח של דוברים דו- או רב-לשוניים ומחקרים אמפיריים בכיתות לימוד של שפות שניות או שפות נוספות הם הבסיס העיוני למאמר. הממצאים הנדונים במאמר הם חלק ממחקר שערכה גלעד בכיתת מתחילים גמורים באוניברסיטה אוסטרלית (N=10), שהמורה שלה היה דובר עברית ילידית ששלט באנגלית ברמה גבוהה. השימוש באנגלית בכיתת העברית היה מצומצם ושימש למטרות מוגדרות כגון קידום הקנייה לשונית ואפסור תקשורת תקינה של המורה עם תלמידיו, קידום הידע התרבותי של הלומדים ומילוי פער דקדוקי נקודתי. לשיטתה של גלעד, כיתת העברית בתפוצות היא סביבה דו-לשונית: המורה מתפקד בה כדובר דו-לשוני ותלמידיו מבקשים להיפקד לדוברים דו-לשוניים. שימוש מבוקר ומצומצם בשפת האם של הלומדים הוא אמצעי עזר נוסף להוראת העברית בתפוצות: כמוהו כחזרה על כל פריט הנאמר בכיתה, כשינוי האינטונציה ומהירות הדיבור, כהמחשה באמצעות עזרי הוראה וכתקשורת בלתי מילולית.

ד"ר עינת גוברמן ממכון מופ"ת ופרופ' חוה תובל ממכללת דוד ילין מתמודדות עם האתגר של הקניית העברית לילדי עולים במקביל לשמירת שפת המורשת שלהם. במאמר 'טקסטים גרפיים לא מילוליים ככלים להעשרת השפה של ילדי עולים' הן מציגות גישה להעשרת השפה של ילדי עולים, הנשענת על שתי אופנויות מרכזיות בלמידה אצל ילדים צעירים - אופנות חזותית ואופנות מרחבית. הן מדגימות כיצד השימוש בטקסטים גרפיים לא מילוליים עשוי לגשר בין שפת המורשת לבין השפה הנרכשת. באמצעות שלטים ולוחות, תצלומים וצלמויות ניתן לבנות מילון דו-לשוני, דף הנחיות, הסברים קצרים וסיפורים, סיכום ושיחה וכך לייעל את הלמידה בכיתה ואת השיחה של הילדים עם הוריהם בעברית.

יואל גנור ואורלי גנור, מייסדי אולפן-אור, מתארים את היתרונות של סביבות למידה עתירות טכנולוגיה. במאמר 'יישום מעשי של שיטת הלמידה blended learning בהוראת העברית בבתי ספר בחו"ל' הם מציגים עקרונות של למידה משולבת ומתקשבת שפותחה באולפן-אור. שיטת הלימוד blended learning (BL) היא מיזוג של למידה סטנדרטית ולמידה מקוונת. יישומה ויעילותה מושפעים ממידת מעורבותו של המורה בתהליך ההוראה והלמידה

ספרים

שרה רובינשטיין -

קובץ מאמרים מכנס וירטואלי - ופורץ דרך

העצמית של הלומדים. השימוש בפלטפורמה טכנולוגית ידידותית מאפשר התאמה אישית לצרכיו השונים של כל לומד, מגדיל את המוטיבציה של הלומדים, מוסיף אימון, תרגול ומשוב מחוץ לכותלי הכיתה ומאיץ את רכישת השפה המדוברת. שיטת 'הכיתה ההפוכה' (flipped classroom) ההולכת ומתפתחת לאחרונה נתפסת כפיתוח של שיטת 'הלמידה הממוזגת' (BL). זו גם זו מחייבות הכשרת מורים מותאמת כמו מיומנות טכנולוגית ויכולת פתרון בעיות טכנולוגיות על ידי מורים ועל ידי לומדים.

שיטת (RLA) rapid language acquisition שפותחה באולפן-אור היא יישום של שיטת BL. רכישת השפה העברית כשפה שנייה נתפסת בה כהליך טבעי, המחקה את האופן שבו ילדים רוכשים את שפת האם שלהם. היא מבוססת על תבניות צליליות, מתמקדת בתקשורת טבעית בעברית, שפת האם של הלומדים משמשת בה למתן הנחיות, אמצעים טכנולוגיים מקדמים בה את הלמידה, רכישת השפה נעשית בסביבה לשונית עוטפת (immersion) המגדילה את חשיפת הלומדים לשפה הנרכשת מחוץ לכותלי הכיתה. גנור וגנור התאימו את שיטתם גם להוראת עברית בבתי ספר בחו"ל: רכישת העברית מתרחשת בכיתה ובבית, הלמידה היא דיפרנציאלית, מקוונת וניידת. האתגר העיקרי בחו"ל הוא יצירת סביבה עוטפת. זו מיושמת בחומרים מקוונים נגישים וזמינים כספרים אלקטרוניים, אתרים ללמידה מקוונת ולהערכה מקוונת, מתכונת שונה של שיעורי בית, וכן פלטפורמת חדשות אינטראקטיווית.

ד"ר סיגל שלמה מאוניברסיטת בר-אילן דנה בגובה התנועות בעברית. בעברית הישראלית חמש תנועות ומקובל למיין אותן לפי גובהן - משמע לפי מיקומן בחלל הפה - קדמית, מרכזית, אחורית - ולפי צורת השפתיים - מעוגלת ולא מעוגלת). הנושא אינו מאלה הנלמדים בכיתות עברית שפה נוספת או שפה שנייה. כידוע, ההגייה הן של תנועות והן של עיצורים זוכה לטיפול מצומצם בכיתות ללימוד העברית כשפה שנייה לא כל שכן בכיתות ללימוד עברית כשפה זרה. חסרוננו של לימוד זה מורגש לעתים קרובות: הרי יש בו מידע שימושי להסברת תהליכים בלשון. הסוגיות המובאות על ידי ד"ר סיגל במאמר 'שיר התנועות: לימוד גובה התנועות בעברית הישראלית' מעוגנות בסקירה היסטורית של מסורות ההגייה ושיטות הניקוד בעברית. שלמה מבהירה שהרקע התאורטי והמונחים הדקדוקיים מובאים במאמר לידיעת המורים, שרבים מהם בארץ ובתפוצות לא התמחו בלשון העברית. מאמרה מתאר את התנועות בעברית הישראלית ומציע דרך חדשה ללימוד גובה התנועות באמצעות שיר, התנסות והמחשה. שלמה מסבירה שהמודעות לגובה התנועות חשובה למי שמבקשים להסביר תהליכים בלשון. בעניין זה היא מדגימה תופעות אחדות בפועל. למשל: תחילת בניין הפעיל בעבר מנוקדת בחיריק (התחיל, הרגיש, השאיר) אבל לפני פ' הפועל א, ה, ח, ע היא מנוקדת בסגול (האמין, החזיר, העביר).

לסיכום

הגדרה רחבה של המושג 'שפה נוספת' מצויה באסופת המאמרים, ובעיקר דנים בה ב'שפה שנייה', ב'שפת עם', ב'שפה זרה'. המאמרים נוגעים באוכלוסיות לומדים שונות: עולים חדשים מבוגרים, ישראלים ערבים, עולים חדשים ילדים ובני נוער, ילדים ובני נוער או מבוגרים

ספרים

שרה רובינשטיין -

קובץ מאמרים מכנס וירטואלי - ופורץ דרך

בתפוצות. בהתאם לכך נדונים ממדים מגוונים של תכלית ההוראה: רכישת עברית כשפת תקשורת, למידת עברית כשפת תרבות, תרגול כתיבה במשלב פורמלי בעברית מקצועית, לימוד השפה העברית לילדים ולבני נוער בארץ או בתפוצות, דידקטיקה של פיתוח מיומנויות שפה שימושיות, דידקטיקה של הוראת ספרות ומקרא לדוברי עברית מלידה.

דומה כי כותבי המאמרים כיוונו את דבריהם הן אל חוקרים בתחום הבלשנות השימושית ובמיוחד אל מומחים בתחום הוראת העברית כשפה נוספת) והן אל קהל המורות והמורים העוסקים בהקניית השפה העברית בכל הרמות. אלה גם אלה עשויים למצוא עניין בשאלות מוכרות הנבחנות במאמרים בכלים חדשים, ולעתים בכלים שנדחו בעבר ועתה שבים החוקרים ומציעים לבחון את יעילותם. שיטות ודרכים מוצגות במטרה לייעל את עבודת ההוראה, והן מתבססות על מחקרים פדגוגיים עדכניים או על התנסות ב'שדה ההוראה'. סוגיות מרחיבות דעת אף הן כלולות באסופה, כגון המאמר החותם העוסק בלימוד גובה התנועות, שעשוי לתרום גם למורי עברית כשפת אם.

ראוי להוקרה מכון מופ"ת על יוזמתו הברוכה - העמדת הכינוס הבינלאומי המקוון הראשון - ועל פרסום אסופת המאמרים. חוקרים, משתתפי הכינוס, מורי עברית במרכזי השכלה בחברה הערבית, מורים באולפנים, בבתי הספר בארץ ובחו"ל ובאוניברסיטאות - כולם עשויים למצוא בה עניין וליהנות מפירותיה.

ספרים

שרה רובינשטיין -

קובץ מאמרים מכנס וירטואלי - ופורץ דרך